

דף ו

יא. א. מת ביום טוב ראשון ושני – האם מתעסקים בו ועל ידי מי?

ב. שני ימים טובים שחלו בימי חמישי וששי, האם מניח אדם עירוב תבשילין ביום טוב הראשון?

א. אמר רבא: מת, ביום טוב ראשון – יתעסקו בו עממים. ביום טוב שני – יתעסקו בו ישראל. ואפילו בשני ימים טובים של ראש השנה. לדברי מר זוטרא אין הדברים אמורים אלא שכבר נשתהה, ומתירא שלא יסרייה. ורב אשי אמר: אף על פי שלא נשתהה אין משהים אותו, שיום-טוב-שני לגבי מת – כחול עשאוהו חכמים. ואפילו לחתוך לו גלימה (שאינה הכרחית לו), או לגזוז הדס לכבודו – מותר. [במקום אחר מסופר שרב מנשיא אסר לבני בשכר להתעסק עם המת בשני ימים טובים ואפילו ע"י נכרים – לפי שאינם בני תורה ויבואו להקל יותר. שבת קלט].

א. הוצאת המת מרשות לרשות ביום טוב ראשון; לדעת הרמב"ן (בתורת האדם, מובא בר"ן) אין אומרים 'מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך' לפי שאינו צורך היום כלל אלא למצות קבורה.

ולדעת הרא"ש (בתשובה כג.ב. וכ"ד ראב"ן, הגהות מיימוניות, תרומת הדשן ועוד) אומרים 'מתוך' בהוצאת המת. וכן נפסק בשלחן ערוך. [ונראה שנחלקו בשאלה האם מצות 'קבור תקברנו ביום ההוא' היא עד השקיעה או עד עלות השחר שלמחרת. עפ"י קובץ שעורים. וע"ע שער המלך יו"ט ב, יח; מנחת שלמה ח"ב מ, ב, מא, ג].

ולענין טהרתו, המרדכי (בשבת פרק תולין) כתב שיטהרוהו נכרים, ואילו בתרומת הדשן (פב) פסק להלכה להתיר ע"י ישראל [ויקפידו לעשות באופן שלא יבואו לידי סחיטה] שזהו כבודו של מת. (וכן הביא הרמ"א תקכו, א). וכן הדין לענין שאר מלאכות דרבנן לצורכו כגון הנחתו בתוך הקבר [בלא מילוי העפר אחר כך, שזו מלאכה דאורייתא] – מותר ע"י ישראל. כן סתם בשלחן ערוך. ויש אוסרים. והמיקל בדבר אין למחות בידו (עפ"י משנ"ב). ע' פרטים נוספים בשו"ת מנחת יצחק ח"ג ע.

ב. מת ביו"ט ראשון, הראב"ד הורה שאפשר להלינו כדי שיתעסקו בו ישראל למחר, ואולם השלחן-ערוך (תקכו, ב) פסק לאסור. יש מפרשים טעם האיסור משום הלנת המת [ולפי זה מותר להשהותו לליל יו"ט שני ולקברו ע"י ישראל. כן דייק בספר אמת ליעקב מלשון השו"ע]. ויש אומרים משום איסור עשיית 'שבות' בידים לכתחילה (ע' בשער הציון ובאור הלכה שם; חדושים ובאורים).

ג. יש אומרים שמחלוקת מר זוטרא ורב אשי אמורה רק ביום-טוב שני, אבל ביום טוב ראשון שהוא מדאורייתא, מודה רב אשי שלא יתעסקו בו עממין כשלא נשתהה (עפ"י רש"י שבת קלט). והר"ן כתב להפך; ביו"ט ראשון הכל מודים שיתעסקו בו עממים אפילו בדלא אשתהי [ורעק"א צדד לומר דוקא בחו"ל, שבכל אופן נצטרך להתעסק בו למחר, אבל בארץ ישראל אין להתעסק בו כלל בדלא אשתהי]. וי"א בין בזו בין בזו מחלוקת (ע' בשפת אמת בדעת אור זרוע). ופסקו הסמ"ג (לאוין עה) והר"ן כרב אשי, ונקטו שאף ביום הראשון קוברים ע"י עממים אפילו לא שהה (וכן משמע מדברי הרמב"ם הל' יו"ט א, כג). ואילו כמה ראשונים פסקו שאין להודקק למת ביום טוב ראשון אלא כששהה [ויש אומרים אף בשני – כמר זוטרא. או"ז], או אף אם לא שהה אלא שאין המת נשמר עד יום שני מפני חום וכד' (ע' שאלתות צד), מרדכי שבת פרק תולין; רא"ש, ראב"ד (תמים דעים קכ), רמב"ן (שבת קלט). ועוד. והשלחן-ערוך (תקכו, א) פסק לקולא, ואילו המהרש"ל כתב להחמיר. ולדינא אין לחוש לכך (עפ"י באור הלכה שם. ויש לדייק קצת שבא"י יש מקום לחוש לדבריו. ועכ"פ כשאפשר לקברו במוצאי יו"ט שאין בזה הלנה).

ד. כיון שיו"ט שני עשאוהו כחול לגבי מת, מסתבר שאפילו יש עממים שיתעסקו בו – יתעסקו בו ישראל. וכן הסכים הרמב"ן, ודלא כרב אחא משבחה (ר"ן). וכן פסק השלחן-ערוך תקכו, ד). והאור-זרוע נקט כרב אחא, וכן הביא הרמ"א.

ה. יש מי שאומר שקורעים על המת ביו"ט שני, שאף זה כבודו של מת. והר"ן כתב שאין נראה כן, שאין הקריעה בכלל עסקיו. וכן דעת הרמב"ן שלא לקרוע.

ו. אם אין רוצים לקבורו היום, כתבו כמה פוסקים (רא"ש מועד קטן פ"א יג; תרומת הדשן פב) שאין התר להוציאו מהבית ביום טוב, אף לא לכרמלית, ואפילו ביו"ט שני, אבל טלטול בעלמא מותר (רמ"א תקכו, ד). ומסקנת רוב האחרונים שגם טלטול אינו מותר אלא לצורך המת כמו מחמה לצל [ומחמירים לטלטלו ע"י ככר וכד'], אך לא לצורך החי (מובא במשנ"ב שם).

ואולם אם מתחילים להתעסק בקבורה, גם אם יש ספק שמא לא יספיקו לקברו עד שיצא היום [ואם לא יתחילו עתה ידחו את העיסוק בו עד למחר] – מותר (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד קי).

ז. אין לחלל יום טוב שני בחפירת קבר וכד' עבור גוסס, אף לא ע"י נכרים (שו"ת מהר"ם חלאה מג).

ח. בזמן שהיו מקדשים החדש על פי בית דין, לא היתה קולא ביום טוב שני לגבי מת, כי הדבר בספק שמא היום השני הוא יו"ט מדאורייתא (עפ"י צ"ח; מנחת חינוך שא ד"ה ודע). ובראש השנה,

כתב בספר טורי אבן (ראש השנה יט): אפשר שסומכים להקל על רוב השנים שאין אלול מעובר.

ט. בשבת וביום הכפורים הכל מודים שאסור להתעסק עם המת, אף לא על ידי עכו"ם (ראשונים; או"ח תקכו, ג).

אמר רבינא: עתה שהחברים מצויים בינינו (וכופים עבודתם עלינו, ואם יראונו מתעסקים במת ביו"ט שני, יכפנו למלאכה) – אין להתעסק במת ביו"ט שני.

א. יש מי שכתב בדעת רש"י שדבר שהוא צורך המת [לא לכבוד בעלמא] עושים אותו ביום טוב שני הגם שיש פרסיים (עפ"י מהר"ם שיף). ויש מי שנסתפק אם מותר בצנעה לטלטל המת בדאיכא חברי, או שמא בטל ההתר להתעסק עם המת ביו"ט שני מכל וכל (עפ"י חדושים ובאורים).

ב. התוס' כתבו שבזמן הזה בטל החשש האמור הלכך מותר (וכ"נ דעת הרמב"ם הרי"ף והסמ"ג. תרומת הדשן פב). וכן נקט הריב"ש בתשובה קטז). ואילו רבנו תם ורבנו יחיאל היו אוסרים שישאר יתעסקו בו הגם שבטלו החברים, אם משום זלזול ביו"ט דאזושה מלתא ואין אנו בני תורה, או כדי שלא תכפה המלכות על היהודים המשועבדים לה, לעשות מלאכתה ביו"ט. והרא"ש (בפסקיו ובתשובה כג, ב) הכריע עפ"י המנהג, לעשות כל איסורי תורה על ידי נכרי, ואם אין נכרי כתב להקל. וכן נקט בתרומת הדשן פב), ואפילו ביום שני של ראש השנה. (וע"ע מנהגי מהרי"ל הל' יום טוב מג).

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג עו וח"ד קסא) פסק שכפי המצב היום אין לסדר קבורה ביום טוב שני [שאין אנו בני תורה, וגם כמה וכמה איסורי תורה עלולים להיגרם עי"כ, וגם במקומנו יש תקנה לקרר המת שלא יסריח]. ויש פוסקים שהורו התר בדבר במקומם (ע' גשר החיים יז).

ב. אמר רבא: מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחברו (ביום ראשון של יום טוב, כשחל בחמישי בשבת) ומתנה. ואמר רב אשי: לא אמר רבא אלא ביום טוב שני של גלויות אבל בראש השנה לא, שקדושה אחת היא לשני הימים. ולשיטת נהרדעי [וכן סבר רבינא] אף בראש השנה אפשר לעשות כן. הרמב"ם (יום טוב ו, טו) כתב שבזמן הזה ששני הימים אינם משום ספק אלא ממנהג, אין מקום

להתנות בעירובי תבשילין מיו"ט לחברו. והראב"ד השיגו (וע' גם בשטמ"ק ובים-של-שלמה ובמהרי"ל הל' ערובי תבשילין ו). וכן פסק השו"ע (תקכו, כב) שמי שלא עירב בערב יום טוב מערב ביו"ט ראשון ומתנה, מלבד בראש השנה.

יב. א. אפרוח שנולד ביום טוב – מה דינו?

ב. עגל שנולד ביו"ט, מן הכשרה או מן הטרפה – מה דינו?

ג. האם מוכן לאדם הוי מוכן לכלבים? האם מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם?

א. אפרוח שנולד (= שבקע) ביום טוב – רב אמר: אסור, מוקצה הוא. שמואל ואיתימא רבי יוחנן אמר: מותר, הואיל ומתיר עצמו בשחיטה (ומתוך שהותקן לכך הותקן לכך). וכבר נחלקו בדבר תנאים בביריות. מדברי הרי"ף נראה שלא הכריע הלכה כמי [ונראה שדעתו להחמיר מפני הספק. רא"ש]. ודעת רבנו חננאל והרמב"ם ובה"ג ורב אחא משבחה והרמב"ן והרי"ד כרב [שהלכה כמותו באיסורין כנגד שמואל, וגם רבה ואיתימא רב יוסף סוברים כן]. וכן פסק בשלחן-ערוך. ואילו האור-זרוע והר"ה (וכ"כ הרשב"א בחולין סד: וכ"כ הר"ן בשמו ודלא כמוש"כ הרשב"א בחדושו כאן ובעבודת הקדש) נקטו להקל [שכן משמע שסוברים רב כהנא ורב אסי וגם בגמרא הביאו ברייתות לכאן ולכאן הלכך יש לנקוט לקולא בספיקא דרבנן].

ב. עגל שנולד ביום טוב – מותר [הואיל ומוכן אגב אמו בשחיטה] ואפילו נולד מן הטרפה [שאינו מותר בשחיטת אמו – הואיל והיה מוכן אגב אמו לכלבים, מוכן הוא לאדם לכשנולד].

א. אין התר אלא כשידוע שכלו לו חדשיו, אבל בלאו הכי אסור עד ליל שמיני (רי"ף).

ב. כתב הרא"ש: מדובר בבהמה העומדת לאכילה, אבל עומדת לגדל וולדות – העגל אסור, למאן דאית ליה מוקצה (וכן הוא בטור או"ח תצח). ומהרש"ל (הובא במגן אברהם תצח סק"ח) פסק להלכה להתיר בכל ענין, שהרי להרא"ש אין חילוק בין 'נולד' ל'מוקצה'. ועוד, בבע"ח לא שייך 'נולד' כמוש"כ התוס'.

ג. הרמב"ם הרא"ש וטשו"ע לא הזכירו ההתר בעגל הנולד מן הטרפה. וצריך עיון (ע' מ"מ; שפת אמת; אשי יצחק). והמגן-אברהם צדד שבזמן הזה סתם טריפות אינן עומדות לכלבים, הלכך ולד טריפה אסור.

ג. רבה אמר: אעפ"י שמוכן לאדם אינו מוכן לכלבים ולכך לרבי יהודה האוסר מוקצה, נבלה שנתנבלה ביום טוב אסורה לפי שלא היתה מוכנת לכלבים בכניסת היום – מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם ולפיכך עגל שנולד מן הטרפה ביום טוב מותר, כי דעתו של אדם על כל דבר שראוי לו.

א. הרשב"א (בעבודת הקדש) הביא דין זה שמוכן לכלבים מוכן לאדם, ואולם כאמור הרמב"ם הרא"ש וטשו"ע השמיטוהו. וצ"ע.

ב. בני מעיים של עוף שנשחט ביו"ט – נהג רבא להשליכם לחתול, אעפ"י שמאמול היו מוכנים לאדם ולא לכלבים – כיון שדרכם להסריח אם יניחם ואין בהם שימוש היום, הרי מאמול היתה דעתו עליהם לכך (עפ"י גמרא להלן לג). ובאור זרוע פסק שמותר להשליך בני מעיים לכלבים אפילו אינם מסריחים.

יג. אפרוח שלא נתפתחו עיניו – מהו באכילה?

קכד

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

אפרוח שלא נתפתחו עיניו; תנא קמא מתיר לאכלו. רבי אליעזר בן יעקב אוסר (לכל השרץ השרץ על הארץ. ואסמכתא בעלמא היא, אבל מדין תורה מותר. עפ"י חולין סד). ודוקא כשיצא לאויר העולם אבל לא יצא – אסור אף לחכמים (ד).

בתוס' (ד"ה אפרוח) מבואר שנקטו להלכה כראב"י. וכן נקט הרא"ש כאן [שמשתתף ראב"י קב ונקי, אף בברייתות. וע' רשב"א חולין סד: ריטב"א פסחים ב: רשב"ם ב"ב קלה; או"ז תפילה קה; יד מלאכי תקן]. ואילו הרי"ף הרמב"ם (מאכ"א ג, י) הרו"ה הרי"ד והר"ן נקטו שאין הלכה כראב"י [אם משום שבברייתות אין אמור הכלל שהלכה כראב"י, או מפני ששמואל ושאר אמוראים לא נקטו כמותו]. וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד טו, א). רבנו יואל (מובא באור זרוע) היה אוסר (עפ"י הירושלמי) משום דבר שקץ כל שאין לו כנפים, כלומר נוצה גדולה שהקנים יוצאים ממנה. וכן הובא בכמה פוסקים (עש"ך יו"ד טו סק"ב ובנקה"ס). ויש מי שהתיר בדיעבד כשחטוהו (עפ"י פרי תואר שם).

דפים 1 – 2

- ד. א. ביצה גמורה שלא יצאה לאויר העולם, מה דינה לענין אכילתה בחלב?
ב. מה דינה לענין טומאת האדם שאוכלה, בביצת נבלת עוף טהור?
ג. אלו דברים בנבלת העוף האוכלים טמא ואלו דברים האוכלים טהור?
ד. אלו דיני ביצה הנוגעים למקח וממכר הוזכרו בסוגיא?

א. השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות – מותר לאכלן בחלב (ואפילו בלא קליפה לבנה אלא שהחלמון לבדו גמור, ואעפ"י שמעורה עדיין בגידין. רש"י). רבי יעקב אמר: אם היו מעורות בגידים – אסורות [באיסור דרבנן. כן מבואר בדברי אביי בלשון אחת].

א. אף לדברי בית הלל שאוסרים ביצת נבלה, זהו משום גזרה אטו ביצת טרפה, אבל לענין בשר בחלב לדעת כולם מותר לאכלן בחלב כשאינן מעורות (תוס').

ויש אומרים שחכמים מחמירים מרבי יעקב, ו'גמורות' שאמרו היינו שנגמרו לגמרי, אף בקליפתם הקשה (ע' מרדכי כאן עפ"י רשב"ם. וכן הובא פירוש זה בשיטמ"ק ב"ק מז. וע' רמב"ם חולין נח).

ב. יש שפסקו הלכה כרבי יעקב (בה"ג, רי"ף). ויש פוסקים כחכמים שאפילו מעורות מותרות (רשב"א רי"ד ועוד). וכן פסק בשלחן-ערוך (יו"ד פו, ה), וכתב שאין התר לאכלן בחלב אלא אם יש בהן חלמון וחלבון (ע"ן ורשב"א ועוד. וכן נקט הפר"ח לעיקר. ויש מצריכים אף קליפה חיצונה אלא שא"צ שתהיה קשה). והש"ך הסיק (עפ"י רש"י [כפירוש הטור] והרא"ש ורבנו ירוחם. וע' גם בתורי"ד) שבמקום הפסד מרובה יש להקל אפילו בחלמון לבד אם נתבשלו בחלב. ובספר מצות ראייה נטה מדבריו וכתב לאסור.

ולכל הדעות אם אכלן בפני עצמן, אפילו אין להן אלא חלמון וגם הן מעורות – מותר לאכול אחריהן חלב בלא קינוח ורחיצה (יו"ד שם, עפ"י ארחות חיים).

ב. תנו רבנן: האוכל משלל הביצים (= הביצים כשהן מעורות בתרנגולת) של נבלת עוף טהור – טהור. מאשכול של ביצים – טמא, כדין האוכל מבשרה.

לפי לשון אחת אמר רב יוסף שלרבי יעקב האוכל משלל הביצים טמא, כשם שהחשיב רבי יעקב ביצים המעורות 'בשר' לענין איסור אכילתן בחלב. ואביי חלק ואמר שלענין טומאה שונה, שלא גזרו חכמים